

GHEORGHE GRIGURCU

„Poeți români de azi”

Poeți români de azi dezvoltă ceea ce se găsea, în schiță, încă în **Teritoriu liric** de acum șapte ani: un tablou al poeziei actuale. Există deja mai multe astfel de încercări, care nu par însă a se cunoaște între ele, nefăcînd adică apel una la experiența celorlalte. Nici Gheorghe Grigurcu nu simte nevoia să-i numească pe aceia de care se apropie, în încercarea lui sau, mai ales, se delimitează. Cauza principală trebuie căutată în originea tuturor acestor panorame: cronica literară, în cronică, fiecare avem impresia de a spune independent de alții un lucru; cronica e solitară. Dar o istorie, un tablou al poeziei, chiar rezultat din cronici succesive, propune mai mult decît cu judecăți sau definiții critice și anume un mod de structurare și o ierarhie de valori. Cum să nu te simți îndemnat să le compari deschis cu altele? Iată o polemică absolut necesară și care ar marca mai limpede originalitatea proprie. Rudimente dintr-o astfel de polemică sînt în **Prefața**, în **Postfața** sau în **Considerațiile generale** de care Gheorghe Grigurcu își însoțește volumul. Mai exact spus, criticul ține să ne avertizeze că unele din părerile sale sînt diferite de cele curente, în lipsa referirilor precise însă, numai un cititor calificat își dă seama de originalitatea tabloului. Abia o discuție prealabilă, cu tot aparatul bibliografic, ar fi clarificat-o deplin. Și pare destul de curios să corectezi mereu, cînd pe unul, cînd pe altul printre cronicari ori dintre autorii de tablouri similare, ca și cum ai reproșa în ansamblu criticii o viziune greșită, strîmbă, fără a preciza cine și unde a făcut o anumită afirmație.

Despre ce e vorba? în **Teritoriu liric** erau deja unele indicii că Gheorghe Grigurcu are despre poezia românească de astăzi păreri necoincidente cu ale confrăților, însă cu greu se putea bănuî acolo anvergura contestării ierarhiei curente și, cu atît mai puțin, ce va pune criticul în locurile goale rezultate din demolări. El se mărginea să nege, cu oarecare vehemență, pe A.E. Baconsky și pe Nichita Stănescu, și, ceva mai concesiv, pe Marin Sorescu. în **Poeți români de azi** devine în schimb evident că nu un poet ori altul e vizat, și nici numai, cum am fi crezut de pildă din preferarea lui Mircea Ivănescu și respingerea lui George Alboiu, o anume formulă lirică, dar o întreagă promoție, aceea a anilor 60, pe care criticii generației mele au situat-o atît de sus, reușind s-o impună repede opiniei comune și chiar școlare. Nici unuia dintre acești poeți, N. Labiș, Nichita Stănescu, Adrian Păunescu sau alții, ca să nu mai vorbesc de Cezar Baltag ori Grigore Hagiu, nu i se

recunoaște, în fond, decît un merit relativ și istoric, acela de a fi participat la mișcarea literară a ultimelor decenii. Exceptați oarecum de la această extremă severitate sînt Ion Gheorghe și Ioan Alexandru, dar, vai, cu cît e mai tristă uneori indulgența criticii! „*Ni se pare* -conchide Gheorghe Grigurcu - *că valori mult mai temeinice ale poeziei noastre actuale încep a se profila (independent de vîrsta autorilor) după seria Nichita Stănescu*". Iată și numele: Mircea Ivănescu, Leonid Dimov, Emil Brumaru, Florin Mugur, Petre Stoica, Mircea Ciobanu, Dan Laurențiu sînt poeți foarte buni? Rămîn însă destui mirați de desconsiderarea lui Nichita Stănescu pînă la ștergerea lui dintre poeți. Gheorghe Grigurcu nu-i citează pe cei pe care-i combate, după cum nu-și citează nici aliații. Și totuși, sînt cîtiva ani de cînd se poate observa o încercare a unor critici (Marin Mincu, între alții) de a răsturna ierarhia de care vorbeam. Gheorghe Grigurcu însuși a fost un pionier în această privință. S-a plecat de la ideea că, în vreme ce seria (ca să-i păstrez termenul) Nichita, Stănescu a profitat de pe urma complezenței criticilor ce aparțineau aceleiași generații, seria următoare de poeți nu a mai avut această șansă; de aici pînă la a se pretinde că a funcționat un fel de partizanat literar și o intoleranță față de restul poezilor nu e decît un singur pas, pe care și Gheorghe Grigurcu și Marin Mincu l-au făcut adesea.

Să restabilim totuși unele împrejurări. Solidaritatea de generație a lui Eugen Simion, a mea, a altora, cu poezii ce au debutat imediat după 1960, este mai mult o ficțiune forțată în scopuri polemice. Trebuie văzut de la caz la caz pe cine am susținut și în ce limite. E bizar că unii ne reproșează a fi fost orbiți de admirație, iar alții, din contra, că am fi stat cu ochii prea larg deschiși, despărțindu-ne pe parcurs de mulți dintre acești poeți, în ce mă privește, fără a mă pretinde infailibil, n-am a-mi pune la îndoială decît poate lipsa gustului (fericiți cei fără acest spin!); nu și pe a dorinței de a rămîne lucid și obiectiv, chiar fiind în discuție poeți în care am crezut. În al doilea rînd, n-am refuzat de plano aprecierea nici unui poet dintre cei scoși azi în față de Gheorghe Grigurcu. Lucru ușor de verificat. Și în cazul lor, ar trebui să discutăm mai puțin în bloc și mai mult individual. Fiindcă dacă unii place mai puțin C. Abăluță sau am scris doar la un singur volum al Angelei Marinescu, aceasta n-are legătură cu faptul că aparțin altei generații (dacă aparțin cu adevărat alteia!); nici despre Grigore Hagiu n-am scris favorabil și asta chiar acum vreo doisprezece-treisprezece ani cînd unii puneau mari speranțe în el, nici *Cezar* Baltag nu se poate plînge că l-am încărcat de elogii, în al treilea rînd, nu cumva intoleranța și spiritul partizan sînt de dată mai recentă și au apărut în clipa în care unii critici au simțit nevoia să acorde poezilor de după Nichita

Stănescu mica lor revanșă? Cu mult mai intolerant decât Eugen Simion sau decât mine este Gheorghe Grigurcu însuși, bunăoară când scrie atât de fără înțelegere despre Nichita Stănescu; și, în orice caz, partizanatul de care dă dovadă este cu mult mai manifest decât a fost vreodată al nostru. Noi cel puțin am pornit de la ideea de a promova niște poeți, nu de la aceea de a-i contesta. Și chiar dacă am avut rezerve, apoi, față de cei ce au venit mai târziu, ele nu ne-au împiedicat, de la caz la caz, să-i acceptăm și chiar să-i elogiem. „Manierismul” ce mi s-a părut la un moment dat a-i marca pe toți nu m-a oprit a le primi favorabil multe cărți. Și sînt gata să recunosc că am greșit când am spus, acum mulți ani, că ei sînt poeți fără evoluție, în sfîrșit, nu mi se mai pare atât de convingătoare opunerea acestor două serii de poeți, ruptura dintre ele. Acum zece ani nu se vedeau bine contururile generației. Azi ele sînt mai clare. Cred că e vorba de o unică generație, a patra din acest secol (dacă o socotim drept cea dintîi pe aceea afirmată în jurul lui 1900, urmată de marea generație interbelică și de o a treia intrată în scenă în jurul războiului din urmă), cuprinzînd poeți care au astăzi între 30 și 45 de ani și au început să scrie în deceniul 1958-1968. O nouă generație ar putea fi abia aceea, foarte tînră azi, aflată în pragul consacrării ori chiar al debutului. Cum se vede, perioada despărțitoare se menține de două decenii (1900, 1919, 1937, 1958). Două dintre aceste generații, ultimele, sînt active pe toată durata literaturii contemporane. Chestiunea este unde punem accentul în această a patra generație, pe ce poeți. Nici o intoleranță nu e bună în astfel de lucruri. Iar faptul că Nichita Stănescu a marcat pe mulți, aproape pe toți poeții tineri de azi nu cred că poate fi contestat. Ceea ce mă desparte în această privință de Gheorghe Grigurcu nu e numai gustul, ci sentimentul importanței istorice a poetului. La fel, în cazul lui Marin Sorescu sau Adrian Păunescu. Autorul ***Poeților români de azi*** e prea subiectiv, ceea ce-l și face intolerant.

N-aș vrea să se înțeleagă de aici că e un critic lipsit de merite. Din contra: scrie admirabil despre poezie, cu o intuiție dinăuntru (este și poet) pe care n-o au mulți, ceea ce face însă și mai inexplicabilă ostilitatea lui față de anumiți poeți. Cea mai mare parte din articolele reunite în carte sînt superbe prin finețe analitică. Tipul criticii lui Gheorghe Grigurcu este acela artistic. Intuiția e suverană. Chiar și bogata asociativitate este absorbită prin intuiție și, în loc să semene cu un instrument de raportare istorică, seamănă cu o candoare a formelor similare, trăind toate într-un același univers al artei. Prin degustare, se recunoaște imediat specia vinului sau părțile amestecului, în sprijinul intuiției vine o imensă fantezie a adjectivelor și adverbilor. Fiecare cuvînt este dublu sau triplu determinat într-o barocă florescență.

Jerbele acestea pot fi culese din fiecare pagină: printr-un „peisaj crud-expresionist” adică o „indefinibilă teroare”; cutare element al naturii „dobîndește o imensă proiecție amizant-terifiantă (se prefigurează astfel sadicul hiperbolism al poetului)”; „expresiv este și floralul morbid, provocator”; „prin sensul unei malefice forțe nevăzătoare, spasmodic afective și felin devoratoare apare...”. Extrasele sînt toate de la începutul articolului despre Al. Philippide. Am eliminat doar citatele prin care se ilustrează. Este o critică ce păstrează în contactul cu textul o anume senzorialitate, ca și cum ar voi să comunice din el mai mult decît niște abstracții scheletice (la care critica e în principiu condamnată) netîind cordonul ombilical al impresiei genuine. Gheorghe Grigurcu e un artist și un manierist, și din dorința lui de a împăca ideea cu viața se ivesc unele contradicții foarte sugestive ale criticii practicate, întîi chiar aceea dintre o documentare foarte atentă, prin citate ample, a impresiilor, și o mare ambiție de autonomie a propriului text; critica lui e un continuu du-te-vino între două stiluri la fel de netransparente (al poetului, al criticului), între două medii cu densități diferite, și care încearcă să se întrepătrundă, devorîndu-se la infinit; o opacitate vrea să transporte o alta. Apoi, contradicția dintre un descriptivism minuțios, și nevoia de formulă sintetică, dintre tatonarea laborioasă a descrierii, pînă la saturarea textului, și definitivul laconic al sentințelor. Astfel de definiții trec fulgurant prin pagină, metafore rare ca niște meteoriți, căzuți pe o planetă în care solul e făcut de epitete: „epigonismul nu aduce decît plînsul mecanic al stereotipiei”; „acel unic limbaj al epuizării (bacoviene) troznind ca un vreasc rupt”; (**Zoosofla** este o) „prodigioasă bufonerie lexicală animată de ambiții argheziene și barbiene, ca și de reminiscentele naivei scriituri a cărților populare”; „gras spectacol de **guignol** autohton”; „conservînd și prelungind atîtea forme ale lirismului, creația lui Ion Caraion ne apare drept un muzeu Grevin, unde între nenumăratele chipuri sinistre, alcătuite cu o rea migală, ne întîmpină într-un ungher și chipul ce ezită al candorii”; (în lirica lui Florin Mugur) „grațiosul nu e decît o crisalidă mătăsoasă din care își iau zborul fluturii coșmarului catifelati încă, palpitînd cu un rest de discreție”. Cu asemenea mijloace, o critică nu poate fi decît excepțională în latura stilistică. A lui Gheorghe Grigurcu alunecă rar din rafinamentul ce-i este consubstanțial în oarecare familiaritate lejeră sau pamfletară și mai des în defectul obișnuit la toți barochiștii al excesului propriilor însușiri; atunci pagina critică se saturează și se sofistichează, devine placidă ideatic, sufocată sub greutatea atît de suavei ei materialități.

(*România literară*, nr. 17, 1979)

„Critici români de azi”

Meritul principal al cărții lui Gheorghe Grigurcu stă mai puțin în clasificare decât în remarcabilele analize critice pe care le conține. Nu încapе îndoială. Totuși, *Critici români de azi* este o încercare foarte merituoasă de a trece în revistă numele cele mai active, a doua, după aceea, mai modestă, de acum opt ani, a regretatului Ion Maxim. Putem discuta numele, ca și criteriile grupării: nu vom ajunge prea departe. E de văzut însă dacă, în primul rînd, în loc să demontăm un sumar voit convențional (unde capitolele se intitulează *între critică și istorie literară, Teoria criticii, Critica artistică și critica actualității, Eseul, Contribuția scriitorilor*), nu e mai profitabil să citim cu atenție textele. Vom descoperi în ele atît justificările necesare pentru metoda folosită, cît și toate acele aparente sau reale excepții de la regulă, care fac ca tabloul propus să fie și mai viu, și mai nuanțat, decât ne lasă să întrevădem simpla distribuire a autorilor în capitole. Practica analizei este mai elocventă decât orice explicație teoretică (există totuși în *Ipostaze critice actuale*, o concisă introducere) și, în orice caz, decât sumarul, în al doilea rînd, ne interesează ierarhia de valori pe care cartea o propune (tot implicit). Și ea este plauzibilă. Ce importanță are că, într-o privință sau alta, părerile noastre se despart de ale lui Gheorghe Grigurcu? E, apoi, o dovadă de suficiență prostească, în cazul cel mai bun, să-l acuzi de, pur și simplu, aberații critice, cum proceda un confrate foarte tînăr și foarte supărat (sau, poate, doar bun conducător de supărare). Această ierarhie este chiar mai puțin îndrăzneată decât era aceea din volumul consacrat poeților și care a stîrnit un cor de proteste. Va fi ea primită în continuare cu mai multă seninătate? Sincer să fiu, nu cred. Criticii nu se deosebesc de poeți, cînd e vorba să se supună judecății de valoare. Civilitatea comentariului, urbanitatea tonului lui Gheorghe Grigurcu, critic competent și neinfluențabil, sînt în afară de discuție, însă destui scriitori (și nu exclud pe critici) nu înțeleg just noțiunea de critică. În loc să fie interesați de discutarea reală a cărților lor, preferă să le fie măgulit orgoliul în fraze convenționale. Iau orice obiecție drept o injurie. Singura critică pe care o acceptă e aceea adulatoare. Cînd opinia nu le convine, suspectează automat pe critic de a face jocul inamicilor literari, între un adevăr probabil și o minciună evidentă, o aleg cu ochii închiși pe ultima dacă le menajează susceptibilitățile, în definitiv, puțin le pasă de ce gîndesc ceilalți despre ei; le ajunge o prefăcătorie în stare să le confirme stima în care se țin ei înșiși, în aceste condiții, nu e de mirare că o carte cum e *Criticii români de azi*,

preocupată de sinceritatea opiniei, nu de complezența ei, va avea tratamentul pe care-l bănuim. „*Expresia exactă este totdeauna odioasă, cuvântul potrivit rănește*”, observa cu finețe psihologică Thomas Mann. Gheorghe Grigurcu și-a asumat, cu siguranță, riscul de a vedea ștergându-se zîmbetul de pe chipul unui confrate, pe care îl caracterizează în felul următor: „*Spirit cultivat, însă fără suficientă pregnanță, amestecă la nesfârșit lutul și apa, întîniind a turna pasta în tipare*”. Puterea formulei este evidentă și, înainte de a jigni, ar trebui să încînte. Însă cine, fiind vorba de el însuși, recunoaște frumusețea unei judecăți dacă conținutul ei îl supără? Și totuși: „*Xsubscrie la o critică a poeziei... paradisiacă, în cadrul căreia leul și mielul, elefantul și furnica pot coexista pe același sol ospitalier*”.. Să ne facem iluzii în forța artei de a învinge resentimentul? Ar fi să subestimăm forța resentimentului: „*Y s-a dedicat glosării pioase a unui grup restrîns de autori, ajungînd proverbial*”. Astfel de scăpări malițioase întîlnim la tot pasul în articolele lui Gheorghe Grigurcu, căruia nu-i rămîne decît să se sprijine în propria înțelepciune: „*Un polemist trebuie să se exerseze în a primi loviturile reale ale valorilor iluzorii*”. Critica aceasta vădește însă mai mult o predispoziție artistă decît una polemică. E animată în primul rînd de dorința de a-și traduce, cu suplete și fără să piardă nici o nuanță, impresiile de lectură. Exactitatea însăși a cuvîntului se datorează unui scrupul de artist. Gheorghe Grigurcu este un impresionist impenitent și un calofil, care-și recunoaște singur modelele în G. Călinescu („*prima mea pasiune critică*”), E. Lovinescu (în care „*am întrevăzut prilejul unui echilibru superior*”) Thibaudet și Bachelard („*care mi-au dezvoltat satisfacția stilistică, cea mai vie emoție în acest sens fiind însă pentru mine legată de Marcel Proust*”) Perpessicius și Streinu („*verbul lor somptuos l-am gustat cu delicii încă foarte tînăr fiind*”), la care putem adăuga, fără teamă că greșim, pe I. Negoițescu. Stratul în care se fixează cu predilecție sondele critice este acela al expresivității, înțeleasă ca organică densitate a unei limbi specifice. Ideile, intuițiile, judecățile trebuie să se concretizeze într-un mod particular al cuvîntului și al frazei. Nu numai în literatura propriu-zisă, dar și în critică, ce nu poate ocoli generalitatea, dar o poate sublima în expresii strict individuale. Principala obiecție care iese de obicei de sub penița lui Gheorghe Grigurcu este semnificativă pentru această înțelegere a criticii: „*Aproape totdeauna observațiile pe care le propune plutesc într-un văzduh al abstracțiunii. Ele par la îndemîna tuturor. Incapabile a fixa personalitatea comentatorului...*” (Am eliminat numele celor la care se referă caracterizările ori de cîte ori am urmărit să ilustrez metoda

criticului, nu judecățile lui). Locul comun e deci în critică locul fără expresie. Critica e o „*branșă a artei cuvintului*” care pretinde „*un moment de identificare substanțială*” cu obiectul, „*în afara căreia pot rezulta fie imagini factologice, fie diatribe*”. Aceste păreri se află risipite în articole, căci Gheorghe Grigurcu teoretizează rareori și mai cu seamă indirect (o singură excepție, în **Critică și ironie**, în care actul critic e interpretat ca o „*reacție de lectură*” esențialmente „*ironică*”). Dar ele converg spre un mod de a scrie, și acesta stă integral sub semnul metaforei.

„*Cred că numai metafora poate dăruia un fel de eternitate stilului*”, afirmă Proust. Nu mă îndoiesc că Gheorghe Grigurcu îi împărtășește părerea. Stilul lui se sprijină instinctiv pe metaforă de câte ori vrea să-și „*apropie*” ideea. Cea mai simplă comparație este o luare în posesie: „*Observațiile sînt temeinic articulate precum capetele unei bîrne*”. Sau: „*Jovialitatea eseistului e pernicioasă mereu ca o roză cu ghimpi*”. Sau, în același registru botanic: „*Spovedanii aspre precum un cactus*”. Astfel de efecte sînt de neuitat și fixează stilistic pe cel care le produce, în comparație își amestecă adeseori licoarea referința culturală: „*Metoda e ținta sa* (a lui Adrian Marino - n.n.) *supremă, Mecca impresionantului său itinerar erudit*”. Complexitatea analogică e altădată mai mare. „*Farmecul cărții lui Mircea Martin e dat tocmai de această neconcordanță între un plan riguros determinat al mișcării critice (inevitabil mecanizată) și mersul pe jos al comentariului spontan...*” Ironia nu lipsește din următoarea frază despre prea generoasele eseuri ale lui Dragoș Vrânceanu: „*Asemenea ghirlande de flori artificiale împodobesc doar sărbătorile particulare ale autorului, consumate în propriul domiciliu intelectual*”. O ironie însă acoperită mai întotdeauna de o mișcare de simpatie față de obiect: „*Cărturar sensibil, fericit împletit în citate. Aurel Rău...*”.

Ne putem da lesne seama că, la Gheorghe Grigurcu franchisea (cum am văzut, esențială, ca atitudine etică) e adesea deturnată artistic. Criticul este un rafinat iubitor de ceremonii, refuzînd să improvizeze, trăgînd la sticlă vinul impresiilor sale. El se folosește de o gamă destul de largă de expresivități, de la eufemismul înduioșat (cînd de exemplu numește apelarea excesivă la bibliografie, „*juvenilă disponibilitate informativă*”) la formula brutală și casantă („*Fraza e împletită din ochiurile moi ale banalității*”), „*emisie opulentă de adevăruri ă la Palisse*”, „*expresia sa antrenează mase indigeste de observațiuni indifferente*” - toate culese de pe o singură pagină), încearcă, lîngă drumul drept, și potecile ocolitoare. Politețea lui poate fi înșelătoare: „*Autorul nu se exprimă direct, ci prin mijlocirea unei complicate regii*”

de opinii străine, citate nu atât pentru a susține un punct de vedere anume, ci spre a ilustra o multiplă existență ideatică", în traducere, aceasta vrea să însemne că autorul e un compilator de opinii străine, nici măcar sintetizate în jurul unui punct de vedere, ci așezate cap la cap. Maniera e învățată de la Perpersicius, cel malițios și obsecvios în același timp: „*Ne întâlnim și aici cu același timp: «dezordonat», de jouisseur livresc, cu oroare de operația organizatoare consecventă*". Un defect (lipsa, ordinei în idei) apare aici justificat ca o politețe ironică prin presupusul lui caracter deliberat. Motivarea (de asemenea presupusă) a unui neajuns poate și ea să arunce o lumină avantajoasă asupra acestuia: „*Din cauza unei tipice nervozități, exegetul ezită în a-și fixa obiectul la un anumit nivel, grăitoare fiind tocmai alunecarea neconținută a acestuia*". Sau antifraza: „*Afirmații capabile, fără îndoială, a determina o adeziune unanimă*", scrie criticul despre o suită de banalități. Și, la fel: „*Analize echilibrate, venind în întimpinarea unor consensuri*".

Predominantă nu este însă „ipocrizia” stilistică, în felul lui Perpersicius, ci eleganța solemnă, chiar somptuoasă, ce dă compunerii un aer de maximă seriozitate, în felul lui Streinu și Negoțescu. Stilul este sever și eminamente scriptic, aproape singura „frivolitate” fiind de natură lexicală. Criticul colecționează neologisme inuzitate ori extrem de rare (ambroziac, ampolos, apertură, aprehenda, aviva, bornat, dorlota, flanerî, grimasa, inconcervabil, polimație, pulverulentă, putrescent, rumina, sumisiune, superfectație, uberos ș.a.) ori dublează adjectivul nu numai în scopul de a obține mai multă precizie, dar și în acela de a sugera tensiunea lăuntrică, paradoxul dintre elementele caracteristice ale unui fenomen (visător) persiflator, protocolar-picant, mediocru-lucuriant, briant-contradictoriu, studiat-indecis, grațios-mordant, extatic-febril, belicos-lilial ș.a.). Prețiozitatea vine și din combinarea insolită (cîteodată oximoronică) de cuvinte: anatomie glumeață, mănoase congruențe, entuziaș senzoriu, sintagme critice obștești, anomie dulceagă, imacuiată calomnie etc.).

Dincolo de acest aspect al scriiturii (prețioase, dense, rafinate), este de remarcat că în puține cazuri ea nu este și eficientă tehnic. Cititor experimentat, Gheorghe Grigurcu are un gust sigur care, oricît de dilatată literar ar fi expresia, nimerește repede ținta. Tabloul din *Criticii români de azi* rezultă din cronici succesive la cărți, nu din sinteze, și totuși nu lasă deloc impresia de improvizație ori de repetare a opiniilor. Acest lucru se datorează felului în care criticul analizează cărțile. El nu procedează în fond ca un cronicar, obligat acesta să întreprindă toate operațiile mărunte premergătoare urcării operei pe

masa chirurgicală: analize de laborator, examen clinic general și celelalte. Gheorghe Grigurcu trece direct la bisturiu, ceea ce îi permite să se debaraseze de leștul prezentării cărții în elementele ei ocazionale. Caseta tehnică a articolului e, astfel, considerabil diminuată. Nici nu-l interesează cartea în sine, ci formula critică din ea. Și scrie nu atât cu fața la carte, cât la opera întreagă a autorului, căruia i se schițează „portretul”. Pe de altă parte, lipsește orice vocație a vulgarizării. Cititorul eventual e presupus la curent cu lucrurile. Totuși criticul nu se limitează la caracterizări concise, ci intră în toate ungherele operei, de unde iese cu mâinile încărcate de exemple, citate, referințe, raportări. Plăcerii artistice și calofile îi aliată un spirit foarte pozitiv și metodic. Și, în definitiv, dacă privim în urmă la volumele succesive pe care Gheorghe Grigurcu le-a dedicat literaturii actuale, nu putem să nu remarcăm la acest impresionist, cu gustul spontan și expresia inventivă și originală, o răbdare benedictină cu care șterge, una după alta, petele albe de pe harta lui critică. Poezia și critica ultimelor două decenii sînt la el zone aproape complet hașurate. Acest efort trebuie apreciat fără zadarnice mizerii. Pentru cine e dispus să o facă, devine evident că Gheorghe Grigurcu este unul din cei mai buni critici de azi, a cărui recunoaștere întîrzie mai puțin din cauza lui (o anume dificultate a specializării la literatură, și încă la aceea contemporană, ce refuză concesiile, ca și faptul că nu scrie deloc despre proză și teatru, genuri mai populare), și mai mult din cauza acelora pe care independența lui de spirit îi agasează.

(România literară, nr. 37, 1981)

„Existența poeziei”

Peste Gheorghe Grigurcu, valurile succesive ale modernismelor critice au trecut fără să lase nici o urmă: critica lui rămîne ceea ce a fost dintru început, și anume o critică de artist. Abia de vom găsi în articolele despre goeți strînse în **Existența poeziei** (*Cartea Românească*), palide ecouri ale noului pozitivism structuralisto-semiotic ori ale noii hermeneutici, și încă și acestea doar la nivel de limbaj, în substanță însă, critica lui continuă să fie aceeași de la debutul cu **Teritoriu liric** și din culegerile de după el: empiric-savuroasă, bazată nu atât pe idei generale, cât pe intuiții, adică pe „palparea textului însuși”, cum spune acum chiar autorul (p. 117), act magic și totodată senzual de (dis)cernere, în care analiza se realizează printr-o profunzime de citate însoțite de fraze încântătorii, memorabile ca niște invocații, pe scurt, o critică prin excelență artistică, plastică, subiectivă și cu mari resurse stilistice.

Ar fi de văzut dacă recentul volum conține vreo noutate de formă sau de atitudine. Aș răspunde că el conține una, relativă, de atitudine. Într-un comentariu de mai demult, Mircea Martin observa că „*pentru Grigurcu, critica înseamnă mai ales negație, o negație desigur complexă, respectînd integritatea ideală a obiectului, dar adîncindu-i 'defectele astfel Incit să le facă exemplare'.*” (*Singura critică*, p. 210-211). Aici sînt două lucruri de reținut, întîi, impresia unui Grigurcu negator. Aceasta mi s-a părut totdeauna greșită. În fond, ea a fost acreditată de cîteva idiosincrazii ale criticului, ce pot fi numărate pe degetele de la o mîr\ă: Nichita Stănescu, A.E. Baconsky, Marin Sorescu etc. Sigur, aceștia fiind poeți care se bucurau de prestigiu, demolarea lor (dacă demolare a fost!) a stîrnit o nervozitate îndreptățită. Așa a fost lipită de numele lui Grigurcu eticheta cu pricina. Alexandru George a pățit la fel pentru studiile despre Călinescu. Dar în majoritatea cazurilor, Gheorghe Grigurcu s-a dovedit un cititor dispus mai curînd să afirme decît să nege. Și-a făcut, chiar, un mic titlu de glorie din a susține valoarea (pe care însă nici un critic serios n-o contestase) unor poeți a căror consacrare prin anii '70 i se păruse a întîmpina dificultăți nemeritate (Florin Mugur, Emil Brumaru, Mircea Ivănescu ș.a.). Că aceasta este orientarea principală a spiritului său ne-o probează articolele din *Existența poeziei* (și mă întorc la întrebarea dacă volumul aduce vreo noutate), în care furia idiosincraziilor din tinerețe s-a diminuat (Marin Sorescu e privit acum cu înțelegere) și componenta afirmativă s-a dezvoltat, extinzîndu-se asupra unor poeți de toată mîna, în legătură cu care Gheorghe Grigurcu nu pare deloc interesat de grave obiecții sau de facile șicane, ci de descoperirea miezului poetic valabil. Trebuie să adaug numaidecît: unde este și cît este. Fără a mai fi în primul rînd o critică de apreciere, critica actuală a autorului e scutită în general de eroarea ștergerii diferențelor valorice, cîntărindu-și grijuliu cuvintele. Ea nu inventează poeți: cel mult, descoperă poezia acolo unde alții au ignorat-o. Tendința spiritului său critic rămîne una favorabilă, încît, dacă dorim să-i găsim criticului înaintașii, afinii, mi se pare că el, format ca noi toți în admirația față de E. Lovinescu, s-a îndreptat încet, dar sigur, cu vîrsta, spre Perpessicius, atît prin prețiozitate stilistică și rafinament, cît și prin acel altruism al judecății de care aminteam, disimulat, adesea, e drept, în volanele și volănașele unei exprimări încîntătoare și sofisticate.

În observația lui Mircea Martin există însă și o altă idee care merită atenție, și anume aceea care se referă la modul particular al lui Grigurcu de a face exemplare defectele poetului examinat. Eu aș spune

că Grigurcu face exemplare mai cu seamă calitățile poetului, precizînd că aceasta este însăși metoda lui critică. Am sugerat din capul locului faptul că tehnicile moderne n-au aflat în ochii lui nici o grație: și dacă era de așteptat ca tiparul structuralist să i se pară rebarbativ prin rigiditate, n-ar fi fost surprinzător, în schimb, ca el să arate mai multă înțelegere pentru analiza modernă de tip hermeneutic, de pildă pentru critica de identificare sau pentru tematismul succulent al lui J. P. Richard. N-a fost să fie așa. Lectura lui Grigurcu poate fi definită prin cîteva elemente, neschimbate de la debutul său, în ciuda evidentei maturizări a expresiei, și prin felul în care ele se combină: intuiție de tip artist, care „simpatizează” cu textul: descriere, citate, epuizare a textului, nu pe calea analizei abstracte, ci pe aceea „tactilă”, a palpării lui atente, ca rîsnirea manuală a cafelei, prin zdrobirea ei bob cu bob: lirism difuz al expresiei critice, bogată în formulări puternice și originale, nu însă substituindu-se naiv obiectului, ci înfașurîndu-l de cîteva ori, îmbrățișîndu-l și pătrunzîndu-l, pînă la a-l face să-și deschidă enorm toți porii și să-și clădească subtila calitate a rocii alcătuitoare. Este o critică erotică sui-generis ca orice critică de artist. Rezultatul este exemplaritatea de care se bucură, ca de un prestigiu secret, însușirile depistate de critic în poezia citită. Citatele și parafrazările se concentrează asupra lor, dilatîndu-le. Celelalte însușiri - nerelevante - ale operei stau ascunse în umbră, ca și cum n-ar exista. Concluziile criticului le ignoră, bazîndu-se (uneori pripit) doar pe cele dinții.

Dacă examinăm aceste concluzii în formă plastic-memorabilă, șocante și deseori oximoronice („trist expansiv”, p. 43, „dureros-jubilant”, p. 187, „atrocitate extravagantă”, p. 206, „caligrafie colțuroasă”, p. 343), remarcăm tocmai felul în care ele provin din organizarea unilaterală a intuiției. Un articol în care „unilateralitatea” își arată deopotrivă avantajele și riscurile este acela despre Gellu Naum, „un maestru al îndrăzelii”, al cărui „rol istoric” în poezia contemporană n-ar fi fost „*deloc scos în evidență pînă în prezent*” (p. 20-21). Asumîndu-și această sarcină, Grigurcu descoperă că „*autorul Copacului-animal îndatorează o seamă de poeți*” și că „*istoria literară va trebui să refacă itinerariile unor deveniri lirice, proteînd dreptul de pionierat al celui mai important poet suprarrealist al nostru*” (ibidem). Aș fi fost cu totul de acord cu aceste constatări, dacă n-ar fi fost... sprijinite de niște citate care mai curînd le infirmă. Modul în care Grigurcu preferă unei analize complexe (ce ar fi pornit, în cazul de față, de la stilistica lui) scoaterea de concluzii prin testare și sondare (adică prin citate) îl deserveste. Nici versurile lui Dimov,

nici cele din Nichita Stănescu, nici cele din Petre Stoica nu m-ar fi dus cu gândul la Gellu Nauni. Poate doar acelea din Marin Sorescu, ceea ce arată o dată mai mult arbitrariul relativ al procedului. Nu trebuie să se înțeleagă de aici că reproșez lui Grigurcu subiectivismul lui. Mă număr printre cei încredințați că orice critică adevărată începe și se încheie cu un act de subiectivitate creatoare (și implicit deformatoare, mutilatoare); obiectiv nu poate fi decât traseul care leagă aceste acte unul de celălalt, calea regală a demonstrației; și dacă acest traseu garantează criticii coerența, inteligența și puterea de convingere, numai profunda ei subiectivitate îi asigură seducția, strălucirea și geniul. Am dat exemplul de mai sus spre a se vedea reversul unei metode critice perfect legitime în năzuința ei, și încă slujită de un om atît de talentat ca Grigurcu.

El a pus, de altfel, în circulație numeroase „etichete” pitorești și sclipitoare, definind de pildă la Doinaș „barocul cerebralizat” (p. 40), la Daniel Turcea „dionisiacul stilizat” (p. 187) sau la Emil Brumaru „rococoul beat de sine” (p. 235). Sau, la Florin Mugur (p. 180), o lirică strategie defensivă: „...*Poezia lui e o complicată reacție de apărare. O strategie dificilă o prefăce într-un soi de cochilie mereu mai ornamentală, strălucitoare prin efectul polizării. Lumina estete linge suprafețele curbe, tortuoase, reducîndu-le la unități funcționale, impecabil finisate. Melc covîrșit de incertitudini vibratile, poetul iese din casa lui verbală numai în măsura în care dorește a-i sublinia, cu tact, verosimilitatea (...) Cea 'mai sigură defensivă psihică a poetului se arată a fi poezia'.* Aceste formule și altele nu pot fi verificate, dar oricine a citit pe poeții cu pricina le simte valabilitatea. Critica artistică nici nu poate fi controiată cu ajutorul detectorului de minciuni. Cel puțin atîta vreme cît rămîne pe teritoriul ei - descriind poezia - ea trăiește din expresivitate ca dintr-un suc propriu. Riscul apare în generalizări, în stabilirea de ierarhii și de grupări istorice, pe scurt, în călcarea pe domeniul istoriei literare, care e, pentru ea, ca valea plîngerii din poveste pentru fiul de împărat: ca să-și păstreze tinerețea, critica artistică trebuie să vîneze dincolo de hotarele estetice ale operei; de cum pune piciorul în afara lor, îmbătrînește subit și moare covîrșită de ani și de desuetudine. Ca să se convingă, oricine poate pune alături un articol cum este acela final din **Existența poeziei**, intitulat **Despre înnoirea liricii românești**, în care autorul este un mediocru istoric literar, cu o pagină de portret, în care autorul este de obicei un remarcabil artist. Am ales-o pe următoarea, dar putea fi și alta: „*Aurel Gurghianu prezintă, în momentele-i de reușită, finețea îndrăzneată a artiștilor extrem-orientali. Ni-l amintim cum, cu mai bine de un sfert*

Literatura română postbelică. Critica. Eseul

de veac în urmă, apărea în nocturnul careu hibernal al Clujului ce constituise scena preferată a versurilor și carnetelor sale, siluetă elegantă în imperceptibilă ezitare de înalt plop, cu o pălărie aproape albă în contrast cu paltonul negru (ah, acea unică în oraș pălărie albă!), îndelung urmărit de aviditatea privirilor noastre studențești. Era o întrupare a Poeziei, purtând misterul unei. recente mari decepții intime, îmbătător ca un parfum. Trecea îngăduitor și absent, în apropierea dandystei orbite baconskyene, cu o pedală particulară de izolare" (p. 316).

Am fost unul din prețuitorii lui Gheorghe Grigurcu încă de pe vremea când puțini îi recunoșteau talentul și originalitatea. Acum, când el este recunoscut de către cei mai mulți, nu-mi rămîne decît să-mi reafirm opinia, subliniind seriozitatea și farmecul articolelor lui din *Existenta poeziei*, peste care nici un cititor de bună credință al poezilor români de astăzi nu poate să treacă nepăsător.

(România literară, nr. 51, 1986)